

ԲԱՆԱԽՐԱԿԱՆ

ՀԵՏԱՉՕՏՈՒԹԻՒՆՔ ԶՆՆՆԵ ԸՅ ԻՐԱՎՈՐԵՆԻ ՎՐԱՅ

ՈԱՄՎՈՐԵՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

15.

2. Հին ԹԱՄՎՈՐԵՆԻ ԵԳԵԶԵՑԱԿԱՆՔ

(Ըրարանախոսութիւն)

Վերադարձն ասացելով վրայ պետք է յաւելուի նաեւ գտարբերութիւնն որ կայ երկու հեղինակաց յիշուած մէջ: Վարդանայ գրարարն առաջ լինելոյ առաջին կարգի ընտիր ընդու, ըստ բառականին կոկ ու կանոնաւոր է. իսկ Մարգարեայն՝ խառնակ է եւ աշնատ: Իրենց ամսորենին վրայ կը խտնենք ի վերջ Հատարին:

Այս ամենայն նիւտակով, միանգամայն միտ դնելով իշուածագի մտադրութեան Գառնաբարանին այն խօսքին թէ «Օրինակս յուսի առանձին յիշատակարան Վերջինն այս ինքն ինքնաւոր, աւարտ է Վարդանայ Մեծին ընծայուելուն գիշարող պատահանն այն էր սիւստապա օրինակին ուրիշ ուրիշ տեսանի գրեալ նովին «ձեռագրով» Ողորման, Տէր, որ արժանի ծառայի ըստ... մեք պարտաւորեցանք հաստատուն պահել զարական ազգային աւանդութիւնն, եւ թողուլ անփոփոխ Մարգարեայ Արեղայն անունն:

Տեսնենք արդ ի՞նչ գրուած ինքն:

Ա. Մեծ գիշարողն (Տաճարաց) խաւի այն որ ամբարտաւանալ նման եւ կըրբայ Առտուեայ տակ զինքն, սկսեալ նա ի ցաւ Վերջոյ, եւ այն ցաւին պատճառաւ անգամայն ինքն եւ որորման գործեցաւ: Գի գնացին ահաջատաւ հետորմ թոխիլ գտան, եւ բերին առ խաւի: Եւ յորժամ ետես զցաւ նորա անօրէն եւ առաւ թոխիլն այն, ասաց գիշ ցաւին զիսկ տալիս փորն կենդանայն ձեռքով, եւ զինքն ցաւն ի մոր տալայն: Եւ նոյն ժամայն հանեալ հեծեալ յերկին, յաւկարծելով մտածելին ի գիշարն քրիտաւորեց եւ առաւին զողայն ի փողոցին: Եւ զողայն գին փախսեալէն, եւ ծնողք մանկանցն զինք վրայն մէջ եւ արցաւով բարձեալ գառն եւ որորմ արտաւորեց: Եւ ոչ կարին թափել: Ելլ յետա քարձեալ գնային ողորմելի որտով ի տունն իւրեանց: Եւ թէ բռնադատեալ խլելին զանկուռն, յայն ժամն ետառնիլ ինքնին ի ծնողս մանկանցն: Եւ այսպէս ողորմելի բանս եղև ի մեռն անօրէն կնիին: Ոմնց ի յերեսուն տղայն հասաւ թուով, որ ձեռքբերին գիրքն, եւ ոչ լաւաջաւ: Այլ իրեն գիտաց անօրէն խաւին թէ այն շափ ինքն գործեալ եւ ոյնն օգտեցաւ, ապա յետոյ բարկեալով վասն խլելի տղայոցն, հրամայեաց բերել զհետա հիշիլ, եւ իւրեան առաջին ձեռքն գիրքն եւ ընկերուլ լանց: Եւ առ ժամայն արարին զհրամայեալն: Բայց ինքն խաւին յետոյ այլ աստակեալ չար ծախսեալ, եւ նստաւ ի տեղի խաւին Միղան անուն ողբն իւր:

Բ. Ենա պարտիկ արարին (Տաճարաց) Եղորմ մեծ հին եւ նոր հեծեալ: Եւ անփոխ բարձրութեամբ գնացին ի վերայ Պ, գաղաղի: Եւ յորժամ հասին ի տեղին, առաջագին տակն զբարձր մեծ եւ անուանին: Եւ յորժամ առին, յախնայ կառորեցին եւ գերեզմին զբարձրսն, ի վերեզմին եւ զտեղի Պ-այ իւր ամենայն գանձիքն, եւ բերին առաջին Հուլիսուսին գիրքան եւ անքայնան: Եւ յորժամ ետես Հուլիսուսն հրամայեաց թէ դու ա տերն Պ-այ: Եւ նա ասաց թէ իս եմ: Եւ ապա հրամայեաց զինք ի բանտը բերել որ անշուք եւ անբար: Եւ յետ եկաք աւուրն հրամայեաց բերել առաջին իւր, եւ եկաք Հուլիսուսն թէ ինչ զիշ կաս: Եւ

նա ցամաքի պատասխանի արար, իբր թէ վախեցելով զՀուլիսուսն, առ: Այլ է եւ մարգարութիւնն, որ եւ երբ որ յանձին կենամ: Եւ ապա հրամայեաց Հուլիսուսն ուղղով մի կարմիր սպի բերել եւ դնել առաջին: Եւ յորժամ բերին, ասաց (Իբր Պ-այ) Այս էն է: Ասաց Հուլիսուսն թէ Ոսկի է: Կեր, որ քաղցր է մարադ անցան եւ կշտանաւ: Ասաց (Իբր Պ-այ) Թէ Ոսկեւ ոչ արդի մարգ: Ելլ հաջով եւ մտով եւ գինով: Ասաց Հուլիսուսն, Երբ գիտեալ զար, որ մարգն յայր սովով չապիր, այլ հաջով եւ մտով եւ գինով: Գու պարզապէս սոսի էր չաղաղաբեր ինձ ընդգիծմ, որ եւ չէի եկեալ ա զքաղաղաբար անկարգ ու զիշ կայեալ: Առ զու զիշ անշուք նստեալ էր ի կերտու եւ խմեալ: Եւ ապա հրամայեաց Հուլիսուսն զորապէս ստեղծ տալ եւ այնպէս պահանել (Նմ):

Գ. Ընդ աւուրս ընդ պայտիկ են այր մի ի Մանկու Ղանին Մուշալ աղապս, եւ եր այրն այն յոյժ հաջանն ուսողացն, երկայն հասակաւ թիկնել, զինքն զբոք զգոյնու, ձեռններն անձուռնի իբրեւ գարշաւ, եւ անէ օրին ուսող յոյար մի: Եւ ուսին ի Մանկու Ղանին ի հետ գիր եւ անգին կապայ մի, եւ գրեալ էր ի գիրն այսպէս: Այս անուն Բառայք երեկ առ իմ եղբոր Հուլիսուս անուն: Թէ լինի ոք Բառայք որ զլա մզէ, զայդ զղորդի նմա հաջաւ. ապա թէ իմ Բառայք զղորդն մզէ, յայնմ օր զկապայդ գնա հաջաւ: Եւ մեծ եւլով յետ յաղակաւ:

Բայց թամ Հուլիսուս Ղանն կոչեալ զանկայն գիշարաւ զգրաց իւրոյ, եւ հրամայեաց թէ Գիտեալ մարգ Տաճար կամ Հայ կամ Վաղի, որ զգու մզէ: Եւ որոնեալն եւ Տաճար ոչ գտին: Գի ով անտեսել զայնք զայն՝ անկայն վախեցն յահագն հաստեղն եւ ի տեղոյ արար: Իսկ Վաղի, եւ Վաղի ինքնանք ասացին թէ Մեք զիտեմ մարգ: Եւ միջին ի նմանէ լինի ծառ: Եւ հրամայեաց Ղանն փութով բերել: Եւ ասացին թէ Չէ եւ անդ, այլ կայ ի առն իւր: Եւ հրամայեաց առժամուս իւրեց յառաջ հաստեղն, բայց ոչ ձիով, այլ շուլով: Եւ եր այրն այն օր ասացին Վաղի, եւ Վաղի ինքնանք, յաղակն ի Բարձր Արծառեանց թուով Վիր Բարձր, Սաղուն անուն: Իսկ յորժամ ետես Հուլիսուս Ղանն զՄաղունն եւ զիրով եւ զերկայն հաստի նորա, յոյժ ուրախեալ: Եւ հրամայեաց ինք երկու Բառայքին կալ ի միասին: Եւ անէ օրէն ուսողաց յոյար մի եւ տիկ մի գիրն: Եւ յորժամ վճարեցաւ ինք օրն այն, ապա հրամայեաց ժողով ամենայն գիշարաւորացն առաջին իւր, եւ կուշով զերկու Բառայքն, հրամայեաց բռնել մեռն: Եւ յորժամ բռնեալն զմիմեան՝ Եր աւուրն երեք ժամ, եւ յերեք ժամն աւուրն մինչեւ ցիջէ ժամն գիրեար կային առեալ: Կուսն եւ ոչ կարէին միմեան յաղակել: Եւ ապա Մաղունն զօրեալն անուանալ Առտուեայ յան: Կարծախի ռաբին բարձրագ զգնանեաց զԲառայք Մանկու Ղանին առաջին Հուլիսուս Ղանին: Եւ անաջաւ Մաղունն առաջին Ղանին: Եւ նման նմա ոչ գաւա յամենայն երկիւր հարկեր եւ մեռն թեմաք եւ ուսով ի ժամանակ Տաճարին:

Ի. Երթամ Տաճարն զՊաղատա եւաւ, յայն ժամն են երկու ծառայք Մուշալեան Մուրայ ի Պաղատա, անուն միայն Գիտուխար, եւ միայն Սղոյ: Իսկ յորժամ ինչպան թէ էա Տաճարն զՊաղատա, առեալ երկու մի փախեան զեմ եկեալ գնալ ի Մուր, իսկ Տաճարն տեսեալ զփախեանն Սղոյ, փախցն ի վերայ նոյա ճաւաթող: Իսկ Գիտուխարն եր ժողուց եւ ուսին զԿուշ մի: Եւ Սղոյն իր տղայ եւ մին աղէկ: Երբ ինչպան թէ հասանք կամ Տաճարն եւ զերկուսն ընդուն, Սղոյն ինչպան ի տանիկ միայն եւ ի Գիտուխարն, եւ ինքն եկաւ ի վաստ մին: Եւ ասաց զԳիտուխարն թէ դու ել ի

յաղէկ ձիւր եւ փախիւր. եւ տղայ եմ, թէ զիս բռնեն՝ սպանեն ոչ, այլ տանին ծառայ. յայն ժամն զիս ի թիզ խորինին՝ զիս քնես։ Եւ առաժմայն հասան Տաթարսին եւ բըրձանցին զՂզուրն եւ տարան ծառայ. եւ զԳնուսխատարն ոչ կարողան բըրձանց, զի ձին աղին էր. փախեալ եւ զնոց ի Մար. Եւ ի գնալն նորա ի Մար մեռաւ Սուլթանն Մարդը. եւ երկն զԳնուսխատարն Սուլթանն Մարդը։

Չայոյ լսեալով Լայոց Թագաւորին՝ ծառայ ստեր նմա, եւ ոչ առէր սեր. այլ կայր ընդգէժ՝ ճմառ ստեր եւ անհաշարեալ. գնալով զգարուն հայրն իւր քննեցանք. եւ կամ զիս իշխանան միա միա։ Եւ գիտցեալ Սուլթանին պիտա Թագաւորին Լայոց, յուզարկեալ բազում հնձեալս ի վերայ աշխարհին Լայոց, իսկ Թագաւորն Լայոց Ժողովեցալ զզորս իւր եւ ետ ի ձեռս Թագաւորանոց որդւոյ իւրոց զարան Լեւոնի եւ Թուրոնի, եւ ինքն գնաց ապաւով. որ զորք առ Տաթարն։ Ապա լսեալ զեկտեմն զորացն երկմոյց, որ ետուն զիսպատաւանք որդիւն իւր ի ձեռս, եւ ինքեանք փախեան յաւաւր իւրեանց. զի զպեղեցիկ որդի Թագաւորն զՊարոն Թորոսն ի պատերազմին որսովորեալ արարին (Դիւթօ) յիւրում՝ երկվարին, եւ զՊարոն Լեւոն բըրձեալ տարան ծառայ ի Մար. Եւ տեսեալ Սուլթանն ուրախացաւ. բայց ընդ պատմ Թորոսի սպանման յոյժ արտոնջաւ, եւ այժմ բարկացաւ սպանալոցն։ Եւտ այսորեկ խոսեցաւ Սուլթանն ընդ Լեւոնի. ապա յետոյ յոյժ մեծաւանդ պատուեալ եւ սիրեալ եւ ասացեալ բանս միմիկտարական չվանիլ ոչ ինչ մայր կալ ուրախութեամբ աւուրս ինչ, եւ ապա դարձուցանել զիս առ հայրն իւր Թագաւորն Լայոց։

Եւ Բարեպաշտ Թագաւորն Լեւոնի առ ոխն չաճարեալ զայս ամենայն անցս ազնայից, առ իւր ունեւով զայլ մանր ուսումներ եւ զգտութիւն միմիկտարն ի նոյնսն աւուս միմիկտարութեամբ զանն շահելոյ զարաք իշխանայն եւ զիտեալոյ զխորամանկ միտան նոցա սիրով։ Չի որ քրէր զիւր յիշխանացն վասն պատասխանութեան որդւոցն, եւ սեւեզ կապեր եւ առ Թագաւորն առաքէր. Թագաւորն քրէր պատասխանին եւ կարմիր կապեալ ի Թուրքին՝ այնպէս առաքէր։ Եւ զայս զնուն եւ ձեռքն միմիկ գործէին եւ շարժէին. բայց զսիրան ինքն եւ Աստուած միայն գիտէին, թէ որպիսի կրպով լցեալ էր. զի ոչ տեսներ զայնպիսի զեղեցկապատկեր եւ զմաղկայից որդիւն իւր առաքի իւր, ոչ երեկոյ եւ ոչ ի վաղիւն եւ ոչ ի ժամ ճաշուս յուսով եւ յոմպել. եւ ընդ միտ անեալ զանմիկտար աղտստ գիշերից որդւոցն, այդերն զարմիր կրպով եւ գալորեք աղին յարեաց սիրոյ որդւոցն որ ոչ տեսներ. եւ Թագաւորն ըրք երկիր անմիկտար սպով, բայց զգտու եւ ի ծանօտէ, զի մի գիտաւցնէ նախանձառն իշխանայն։ Եւ համբեր անեալ կրպով լցեալ սրտն՝ եկեղ ծանկելով զտորտ մուկի իւր իւր. ապա հրամայեց զայլ զանձնայն իշխանն զոր ի հետն եւ զոր ի մաս. վասն պատասխանի շուր որդւոցն ի քաղաքն Մարի։ Եւ Ժողովեցան ամենայն իշխանայն որք կային ընդ Թագաւորութեամբ նորա ի քաղաքն Մարի։ Եւ յորժամ գիտաց Թագաւորն զպարտաւ ամենայն իշխանացն, ապա հրամայեց զայլ առաքի իւր եւ նստել. եւ յորժամ ամենն կինն եւ նստան, հրամայեցալ պատասխանացն Թագաւորն. թմե այլ ինչ պակաս կոչեցէր։ Եւ նոցա ասացին. Սուրբ Թագաւոր, ամենն այս եւ որ քեզ առաքի կան։ Եւ Թագաւորն ստիպիւր զիսկ զպակաս իշխանն եւ զպարտաւոր. իսկ սպասաւոր Թագաւորն ոչ կարէին իմանալ պիտա Թագաւորին։ Ապա իշխանքն ասացին զԹագաւորն՝ թէ Չոր զուր հրամայեալ էր եւ կրպով, ամենն առտ է եւ չէ որ պակաս։ Իսկ Թագաւորն զպարզին ստիւս հայ-

եցեալ յայտոյն եւ յայնչին. եւ ապա հրամայեց կրպովս եւ արտաստալից այսք թմե Երբ ամենն առտ են, ապա մեր են Լեւոն եւ Թորոսն։ Յայն ժամն սկսան իշխանք անմիկտար եւ ծանր քաղ ծեծել զիւրեանց զիւրեան եւ վոյ եւ եղուկ ասել. յիշելով զգեցեղին որդիս Թագաւորին ինքեանց, եւ այնպիսի աղի եւ սղորձ արտաստալ լայնն ոչ միայն իշխանն, այլ եւ քահանայք եւ վարդապետք ինքեանց. որ եւ ոչ որ կայր ի մէջ նոցա որ միմիկտար զնոսա, այլ կային տարաբարեալ եւ ծանր առգէն բեկեալ որտեւ. իսկ մեծախելք եւ մեծաճոցի Թագաւորն Լեւոնի, ինքն յիշեանս կանչեալոց զեւկեալ զորոնմալ սիրուն եւ, եւ ապա խոսեցաւ բանս միմիկտարական ի սիրտ իշխանացն եւ քահանայեցն եւ վարդապետացն։

Չ. Կոչեցալ զիշխանն առաքի իւր Թագաւորն (Լեւոն) եւ Եհարց զնոսա. թմե որով հարկեք կարէ հոգալ վասն ապստոյն Լեւոնի որդւոյ իւրոյ։ Իսկ իշխանքն յանգեալս եղեալ, մեղադրեցին Թագաւորն եւ ասացին թէ Ընկնին ինչ գտան մեզ, որ զու վասն Ընկնի զք որդիւն կորուսեր, եւ զմեզ նոցա կարէն տիրաւորեցին։ Այն լու չէր թէ այն մի գեղեղ մեր չէր լեալ, քան մեզ ամեն աշխարհի զայն եւ ծանր եղաւ, իսկ Թագաւորն հրամայեց իշխանաց լուկ յանգեալս խոսելն, եւ լուկ ի նմանէ զոր են զբեալ էին Լայոց իշխանքն (որ կային ի գտան Աղաթոյ զանին առ նա թէ) Լու ե թեզ այլ։ որ քս միմ որդիւն վասն քրտունեցն մեռաւ. միմն ծառայ գնաց, եւ (սո լարձիւ) յաւաժ լեղան, որ ի յայս գտաւ կան, քան որ Թագաւորութիւնն ամենն անցաւ եւ երկիր ընդ միս աւերան եւ քրտունայեղք կտաւորն։ Վասն զի (լարձիւ) յամենայն ժամ ասնն ընդ Վանս թէ Լայոց Թագաւորն եւ Մարդ Սուլթանն մի են եւ միմ խոսք, եւ մեզ Լայոց իշխանք երբեքուր եղեք Վանսն առաքի Թագաւորն, մի առաքար ծեծել զայժմ զայն լեցին եւ յուսով եղին, ու Վանսին սիրով յայտարար ի հետ թեզ միայն։ Ապա թմե լեալ էր, որ խոսեալ էր լուր միմ դատարի առտ եւր տուեալ, թեզ թմե չեն գիշել որդեւս նա ուզէր յայն ժամ, եւ Թագաւորութիւնը ամենն անցեալ էր. եւ մեզ յաւաժ լեցեալ, եւս յորժամ զայս ամենայն լեցին իշխանքն ի Թագաւորէն, հնայան ամենն եւ մեզայ ասացին Թագաւորին։

Եւտ այսորեկ հարցեալ խոստ զիշխանն, առաքեալ զնպանս առ Սուլթանն Մարդ իմանալ վասն որդւոյն իւրոյ Լեւոնի, թմե ինչ եւ կարէն Սուլթանին. ինչ ապա եւ գնէ զորդին, իսկ Սուլթանն Մարդը Գնուսխատար յոյժ աղէկ կարեւոր էր եւ խնայարհամիտ, զիսպարտորդին Լեւոն խոստ աղէկ էր տուել զարժէ կնկնք եւ ամենայն իրքը։ Եւ յորժամ լուսա զիշխանացն զանն՝ ուրախացաւ եւ ասաց. թմե Պիտի որ ղ լեւոն ամենն յիւր հայրն եւ յիւր Թագաւորութիւնն, իմ երկրի ընդեր կալ առ Տաթարն ծառայ, որ ձեր ձեռքը ի վեր եւ ի գալ, եթէ զիս ուզէր ի Տաթարն, ձեզ իշխանն. զիս բերեք, Սլուր է անունն, եւ ղ Լեւոն ստեղծ. Չայոյ լուր Թագաւորն Լայոց ի գնալուցան, ինչն ինչ զեղեցեալ բազում գանձն եւ պատուական ինչ, եւ քնաց Թագաւորն առ Աղաթոյ Վանս. եւ ասաց զիշխանը Սուլթանին վասն Սլուր ծառային, եւ ոչ կարաց Թագաւորն առ ժամ. բայց երբ եւ առաքեալ զերօրորդին իւր, եւ ըստ յաղորդելն Աստուծոյ գնաց եւ երբ զՍլուր ծառայն յերկիր։ Եւ յորժամ առաքեալ Թագաւորն առ Սուլթանն՝ թմե Բերքը զՍլուրն, յոյժ ուրախացաւ եւ բազում ընծայիւք առճանցն առաքեալ ղ Լեւոն. եւ ողա զՍլուրն յուշարեցին բազում ընծայիւք։

Գ. ԳՐԻԳՐԻ Ե. ՄԱՍԻՍԻՉԶԵՑԻ

Յոռաղի առ Խազախոյն շէրտակ՝ Բ.:

Մկանուտ որ Հայրապետաց մը՝ որ յրեթացոյ շար (ԺԲ. եւ ԺԵ.) գարդը նստանք ի կամօսդիւսական ամբասնդն իրկիկոյ, նախ ի Հռոմկոյ (1110) — եւ ապա ի Սիւ (1294) — եւ իրեղը բարեմանութեանքն ու մեծաման գործունէութեանք՝ պատիւ եղան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, մին ի նշանաւորաց է՝ Գրիգոր Է. Սնուարդեցի (1293—1306), Հայրապետիս անունն տրեղն յառաւադրէն հաշտեալ էր, երբ տախտակ իսկ եպիսկոպոս էր Սնուարապա, բայց շատ աւելի մեծցաւ համարն՝ երբ աղգին բարձրագոյն եկեղեցական դասն ելաւ, որով իւր գործունէութեան շրջանն ընդարձակեցաւ: Այլ պատճառաւ աւելի իմաստուն եւ բարեւեր անուէրք՝ որ աղգին կրօնական խաղաղութեան եւ ընդայլ եկեղեցիս միաբանութեան սեր ու բազմանք ունեին, զինք խորբարուն կը գովէին:

Նոյն խաղաղութեան ու միաբանութեան սիրովն վառեալ՝ իւր բարբ գահակալութեան օրմանակ, ոչ գործով միայն՝ այլ նաեւ գրով իւր նախորդաց շատերուն պէս, նա թէ անմոռելի աւելի, աշխատեցաւ կրօնական ներքին երկպառակութիւններն ու ինչ ինչ ծիսական ինդիքներն կարգի դնելու: Իւր այս ձգնանք եւ գրաւոր աշխատարւոյն ծանց պատն եղաւ այն ընդարձակ հոգեւոր թուղթն՝ որ զրեց իւր արդինաշատ կենաց վերերն տալ Հեթիւմ Բ. Թաղաւար, այն միջոցին՝ երբ նոյն վեհապետն վերջին անգամ Թաղաւ հրաւարելով, իւր Թորոս եղբորն իւրեան որդին դասն հանաւ, եւ ինք Յովհաննէս անուանաւ կրօնաւորած էր, եւ Թաղաւարացից տիրաւոր կը կերէ:

Այ գնեմք աստ նոյն թուղթն, որ թէեւ շատ դարաւորաւան՝ ընտիր օրինակ է ասակորն լեզուի: Բայց արմէ՛հեմ շատ ընդարձակ է, աստ անդ համառօտած ենք իւրաքանչիւր տեմն յապաւումները նշանակելով: Ընթե՛րք, զինքին կրօնս գուշակել նոյն յապաւմանց պարունակութիւնն, զոր կարող են գտնել յորոյնման Ժողովոյն, որ Հայրապետիս մահուան յաշնոյր տարին (1307) ըստ բաղձնաց նորա գումարեցաւ ի Սիւ: (Տես ի Գլմմ. Հայոց 2ամգ, Վ.Ի, Հտ. Գ. էջ 308—311, եւ Գլմմ. կամօղ. վարդապ. ի Հայո, էջ 273—281.)

Գրեգոր ծառայ Բիւստոսի Յիսուսի Աստուծոյ մերոյ, եւ ողբմունք Թեմար մերոյ Աթաւորն իսկ ամենայն Հայոց, մերոյ եւ սրբոյ եկեղեցւոյ:

Սպալե՛ն ի մէջ այցը՝ Յովհ. Ենիկացի, որ Մեծին վարդապետ Պ.Ի աշխուհած եր անդ կենաց վերջն աստ իրեւնի, եւ քանն կը կոչէ՝ Հայրապետ հոգեւոր եւ սուրբ վարդապետն վարդապետ, վարդապետ աս արքայութեանց եւ շքանց առաւելութեանց իմաց մեծ գլխաւոր: Կը թուի (Տես Յովհ. Է, Հտ. Բ. էջ 473, 474, 475, եւ Միսուս, էջ 241) Սպալե նաեւ Օգին արքայապետի ինքնն աս նա զրած աղապատիկ ծառային մէջ՝ զիւր Սր Աստուծոյ, Պարեմի ի՛նչ է Բիւստոս, Պալատ զպալատի կողմէն զաս, իրեն գլխով ոչ թորթորթանան պատուով յոր զիւր եկէ՛ր, թանկութեան մասին մի կը զո՛ւ հասեալ աղգիք:

Պատանին այս ընդարձակ առ ի հրաւեր հասցնէ Տեր, «ի պալատն որդ պատն ինքն Հայոց հոգի եւ սեր»:

«Իսկից որ մահ առեալ»՝ զհրաւիրեց զոր արքայանք: «Եւ անդ պատուական ընդհարմութիւնք արքայապետի: Տես ի Միսուս, էջ 193, 194, 256 եւ էջ 241, 242, ուր կը նշանակուի Հայրապետի այսպէս իւր գրութիւնը, ասանկն շարակալք՝ յորոց եւ ինչ ինչ մէջ կը դերուի:

յոյժ պարծնաց, հոգեւոր եւ անդրանիկ որդ. զարդ, ճշմարիտ քրիստոսապիւր, տեսն մերոյ թագաւորահոգ Հեթիմ: աւագ Պարեմիդ անունն Հայոց, — Բուստոսն եւ մարդեմն Աստուծով լինել եւ մնալ մեզ միշտ անդրեց եւ անվերջ եւ անփոք:

Եկեղեցի լինի մեզ՝ որ երեկ ինք երեցը Ստե. փառն: եւ երբ զնկ պատուելի թուղթն, յոր լինեցք եր եկեղ աս մեզ հրաւիր տարին ի Սիւ, նա մեր իսեցեղքն թէ Զանա եւ օրեմ մը. . . — Ապա յորմա՛ն երեկ մեր երեց, եւ սկիւրն արարի որ Ժողովք ի հայ գոգոն զվարդապետն որովք զինք հաստատել եւ գրէ թէ: Եւ պատասխանայ որ չպոյն իւրեղ մարդիկ, եւ ինքն արմուկ՝ երբ մեր իրաւունքն լինար հնա մեր եւ մերոյ անմեռն: Եւ մեր անէն ետեւով ընկերոն մնացա՛ր՝ միշտ անկերք ի մի տեղ գալով, գոյց քննութեամբ զիսուն հաստատուեց: Յոյժ. . . Արդ Կու աղաւթն զնկզ վասն Աստուծոյ՝ որ մեզ հոգեւ անէք եւ Ժողովք պատե՛հար Ժողով: . . .

Եկեղեցւոյնմէ մեզ, Պալատ, մի մեղադրել թէ կու նեղեղեցանեմ՝ զնկ յիշարանով. զի զմեծ իրեն որպէս փորը չէ պարտ առնել, զի այն մեծ մեղք է եւ յիմարութիւն եւ անպիտ. լուչ, որպէս երկար մարդոյ կարճ հանդերձ: Զայս զոր կու առնելք հինով մեծ իրք եւ եւ հաստատել եւ հաստատար, որ գիտի յամենայն մարդ հասնի յայր եւ ի կին, եւ իւրով զամենայն մարդ, եւ զայնթակեցանք զայնոսիկ՝ որ զիսունան թէ ուղիք է թէ ծռու. . . Արդ աղաւթն զնկզ որ ոչ իմանայք թէ զքանի մանկ անք կու երկարեմ, այլ վասն այցը որ աղայ են եւ անար: . . .

Եւ արդ. ո՞վ իմ Պալատ, մի մեղադրելք՝ որ մեզ բարի բան կու անանք: Չի թէպէս եւ յերկրեմ Թորմմ յետ Աստուծոյ տեղ եր, ապա երբ զայնորից փառքն Թողիք եւ կրօնաւոր եկէ՛ք ի մեր բաժնիս եղէք, այլ զի՛նք բան մահաւանդ պիտի առնէք թան զոր Աստուծոյ Որդին արար հաշտեղծութիւն երկրի եւ եկեղեցւոյ լինին, եւ խաղաղարար լինելու իրեն զլորին Աստուծոյ լինել եւ երանելի կուլի: Արդ ապա յեմ զնկզ. որ թէ մեր կալք լինայ եւ հրամար, եւ զորք Խողիք եւ իրաւունք տեսնուք, մէնք զեղեղեղեղեղեղ եւ զիտաղեղեղ եւ զլինեղեղ հայրերն, որ տանին ցուցանան զայս զիս յիշարան զաներն՝ պարեմէս, կատարայ եւ իւրեց մարդոցն, զի ո՞վ ուզէ՛ առնէ: եւ ո՞վ լուզէ՛ թող կենայ մին ի Ժողովք: Թէ երբ քառուն եւ կամ զիս տեսն որ անդ տան ընդ մեզ, եւ մեզ երաւ տիք եւ որ չունէ յետայ եւ բաժնաւեմ զնկզ: Չի ոչ եթէ՛ ասու եմք, կամ յամեն աշխարհս իրք կայ որ կու կարեւոր եւ դիւրանել եւ անք ի սուրբ Իրոց, ապա պարեմէս իւր սիւնանով, մինեւ Ժողովով հաստատութեան եւ արքամար(ակ)անութեան լինի իրաւունք ըստ կանանց:

Ո՞ր Թորմ, կու անք Իրեւն: Մի փոխել զասմանս զոր եղն հարեմ քա: Եւ արեւակ. Որ քանի զանոց հայրենի՛ հարեմ փառն: Եւ եթէ այդ այդպէս կու լինի, պատճառն ի վերայ սրբոցն, որ զիսերեց ըստգլխով հարեմ զի սկզբունքն սկսեալ կուպալաւորութեան քանիս քանիս: Բայց նորա չէին նոյն հարեմ, զի նոյն որդիք զԱստուծոյ քանիսն զին հարեմ մեռաւ յաւաքան մորկայան, եւ զԲիւստոս զգնան: Վասն որոյ աւազեալ է թէ Մի կուր մեզ հայր եւ յիւրին, զի մի է մեր հայր որ յիւրինս է: Ապա եւ մեր հարեմ Աստուծոյ պատկերն եւ սուրբն են, եւ քանի եւ սահմանը նոյն օրենքն եւ եւ կանանքն:

Որ զայս զիս կու պահէ եւ խաղաղապանք՝ չէ զնկերեղիս աւելիք եւ իւրաւութիւնն զնկզ: եւ մեք զայս որ քրմեմ չէմք զայնորին քանիս քանիս, այլ զԱստուծոյ քորեմ սահման եւ քանք հարեմ զանան կու պահեն եւ հաստատուեմ: . . .

